JAN AMOS KOMENSKÝ

LUX E TENEBRIS

SVĚTLO Z TEMNOT

17. století - doba válek

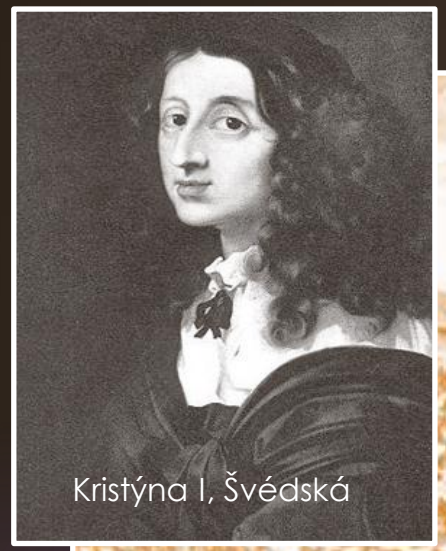
Kristýna I, Švédská

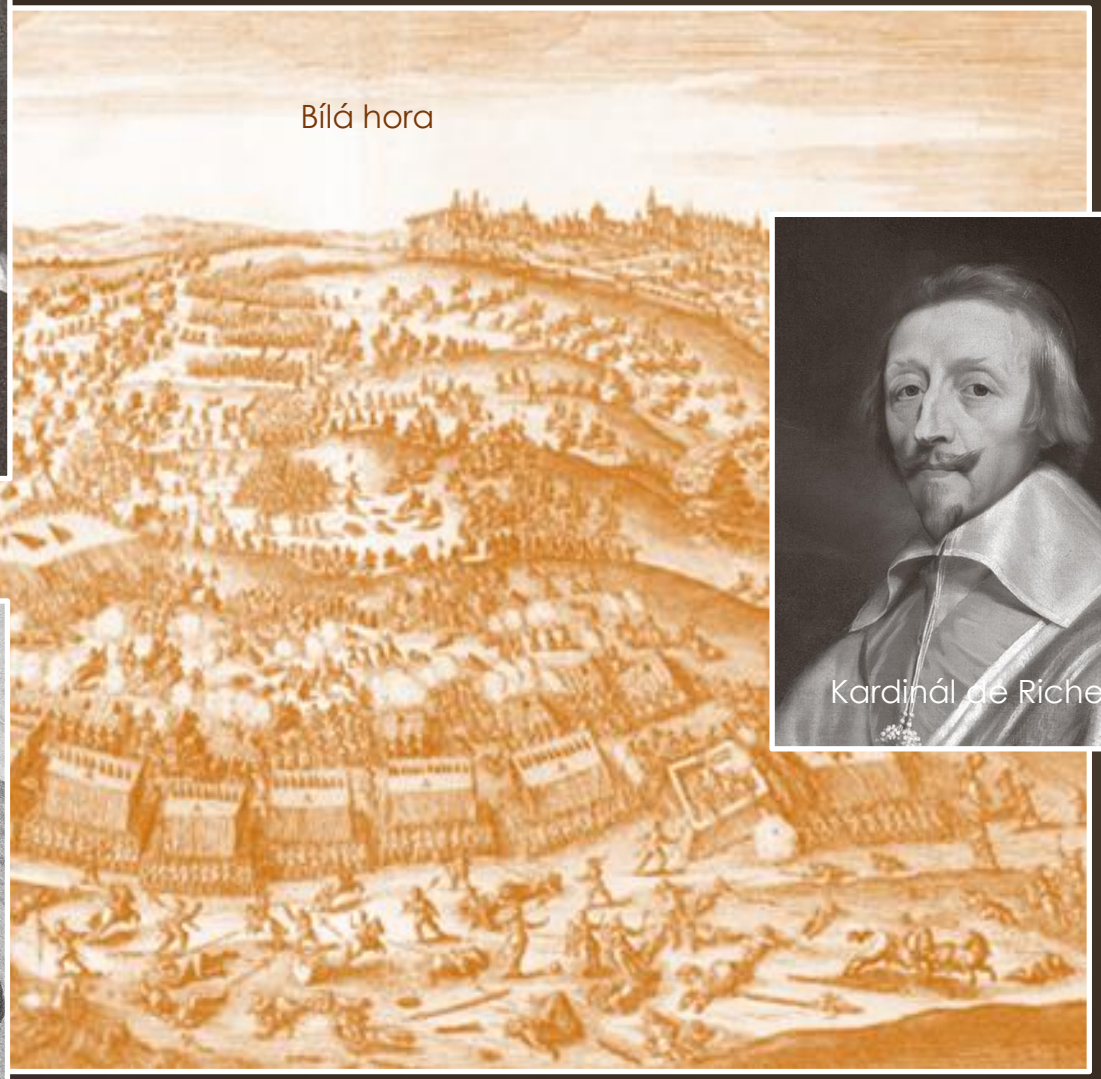

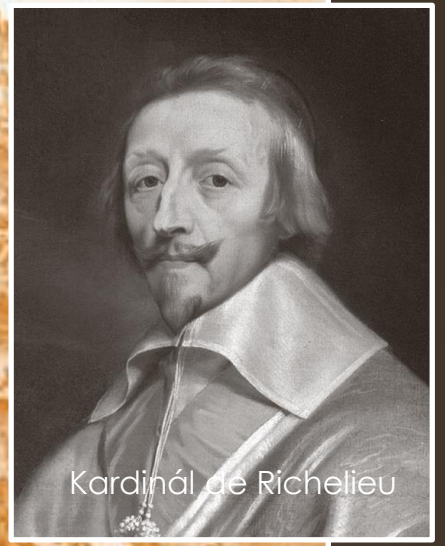
Kardinál de Richelieu

Albrecht z Valdštejna

Třicetiletá válka (1618 – 1648), která byla vyvolána politickými a náboženskými spory mezi katolíky a protestanty, tak nezůstala jediným střetem vyčerpávajícím evropský kontinent. Dlouhodobé válečné konflikty přinesly nejen všeobecná utrpení, epidemie, hladomor a citelný úbytek obyvatelstva, ale staly se i impulzem k hospodářskému růstu díky zvýšení produktivity práce, k rozvoji zemědělství, k zvýšení těžby nerostných surovin nejen pro intenzivní vývoj vojenské techniky, ale hlavně pro rozvoj průmyslových manufaktur.

17. století – doba míru

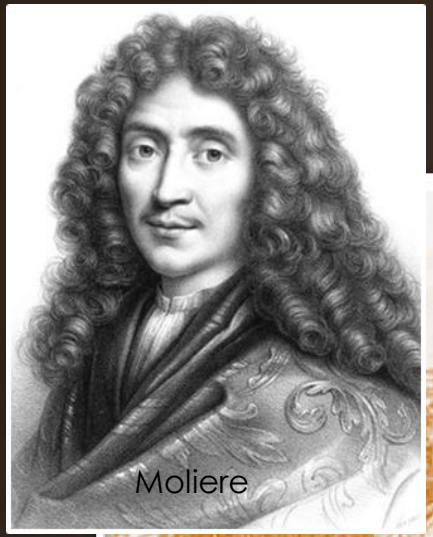
Moliere

Vatikán

Rembrandt van Rijn

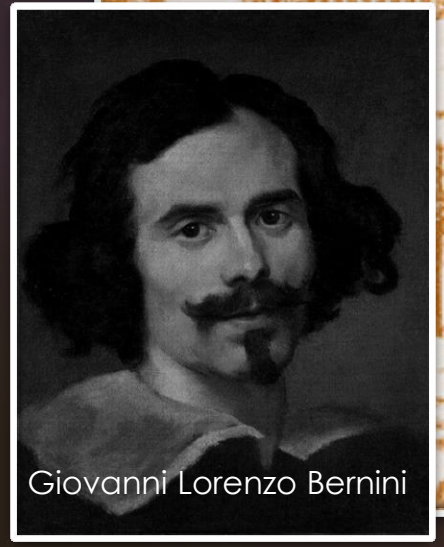
Giovanni Lorenzo Bernini

Strhující barokní architektura, navždy proměňující evropskou krajinu svou monumentalitou, jejíž základem je pohyb navozující pocit živého organismu, vytvořila ohromující díla. Rafinovaným prosvětlením dosud uzavřených prostor chrámů, smývala rozdíl mezi skutečností a představou a navozovala pocit velkolepého nebeského představení. Se stejnými prvky a dojmy pracovalo i barokní divadlo zapojující do svých her představivost a fantazie. Pečlivá práce se světlem a stínem, nápadité kompozice i propracované detaily, se staly odkazem barokního malířství a sochařství.

17. století – doba vědy

René Descartes

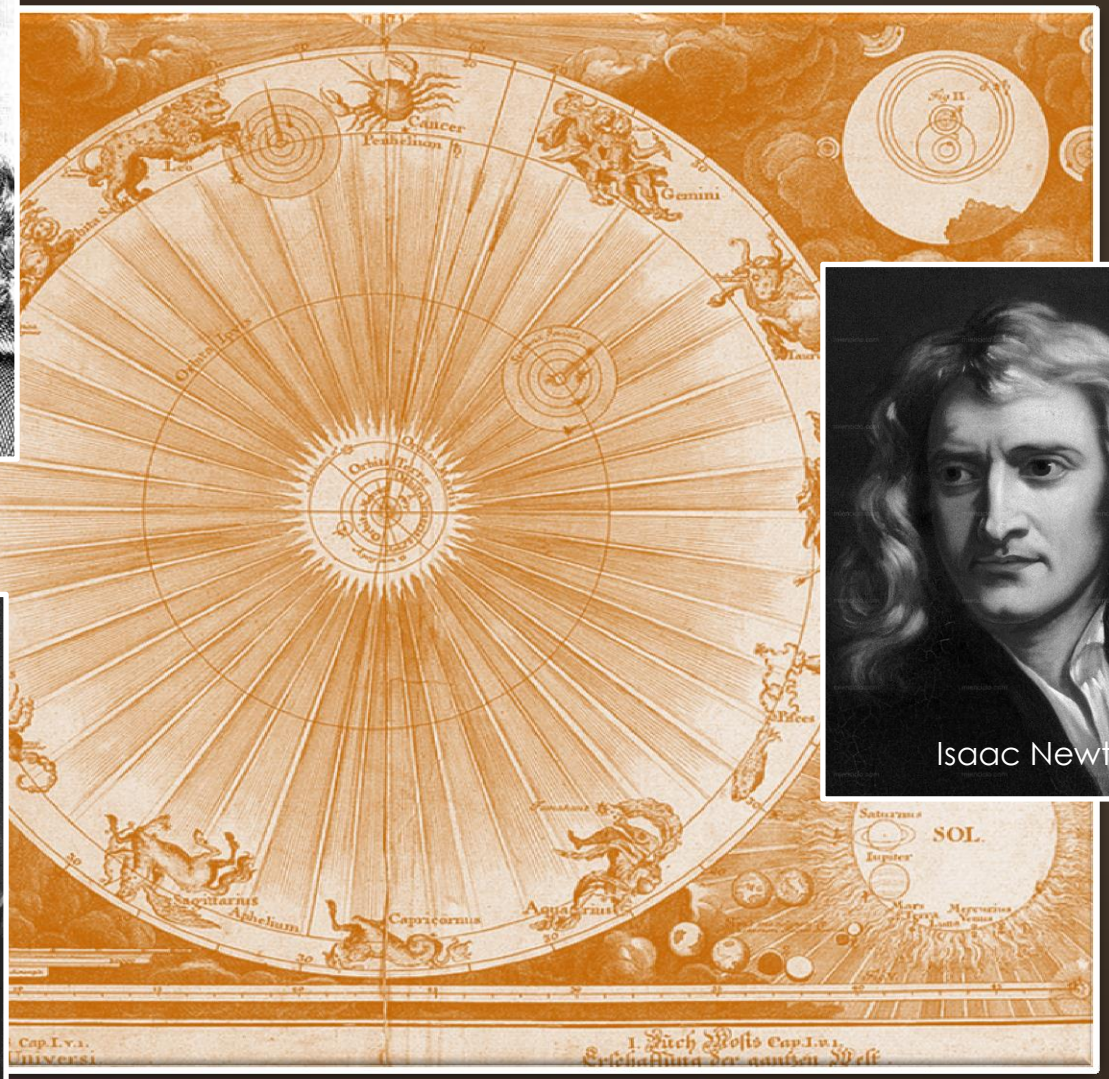

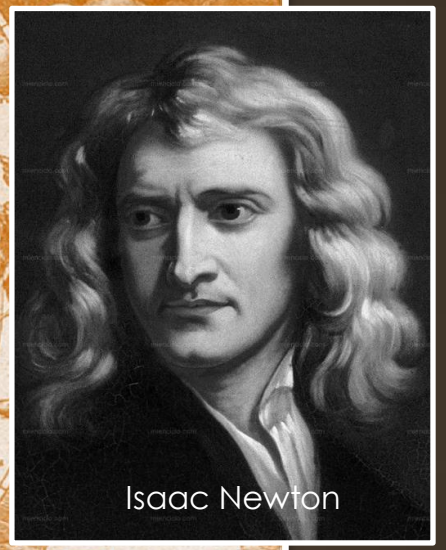
Isaac Newton

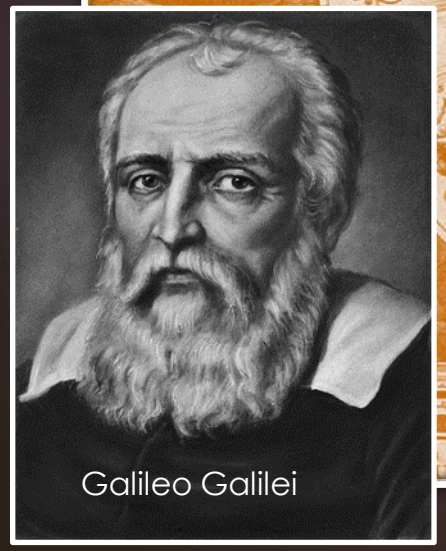
Galileo Galilei

Nastupuje doba moderních věd, objevů a Evropa vstupuje do novověku. Myšlenky Galilea, Newtona, Descarta ovlivňují svět až do 20. století. Newtonovy tři pohybové zákony a jeho princip univerzální gravitace, Galileiovy výlety za tajemstvím vesmíru, Descartovy analytické metody poznání, naznačují nekonečné možnosti lidského myšlení.

Podobně významnou osobností, která předznamenala svým dílem moderní výchovu, zvláště didaktiku jako teorii vzdělání, byl i jejich současník Jan Amos Komenský.

CURRICULUM VITAE

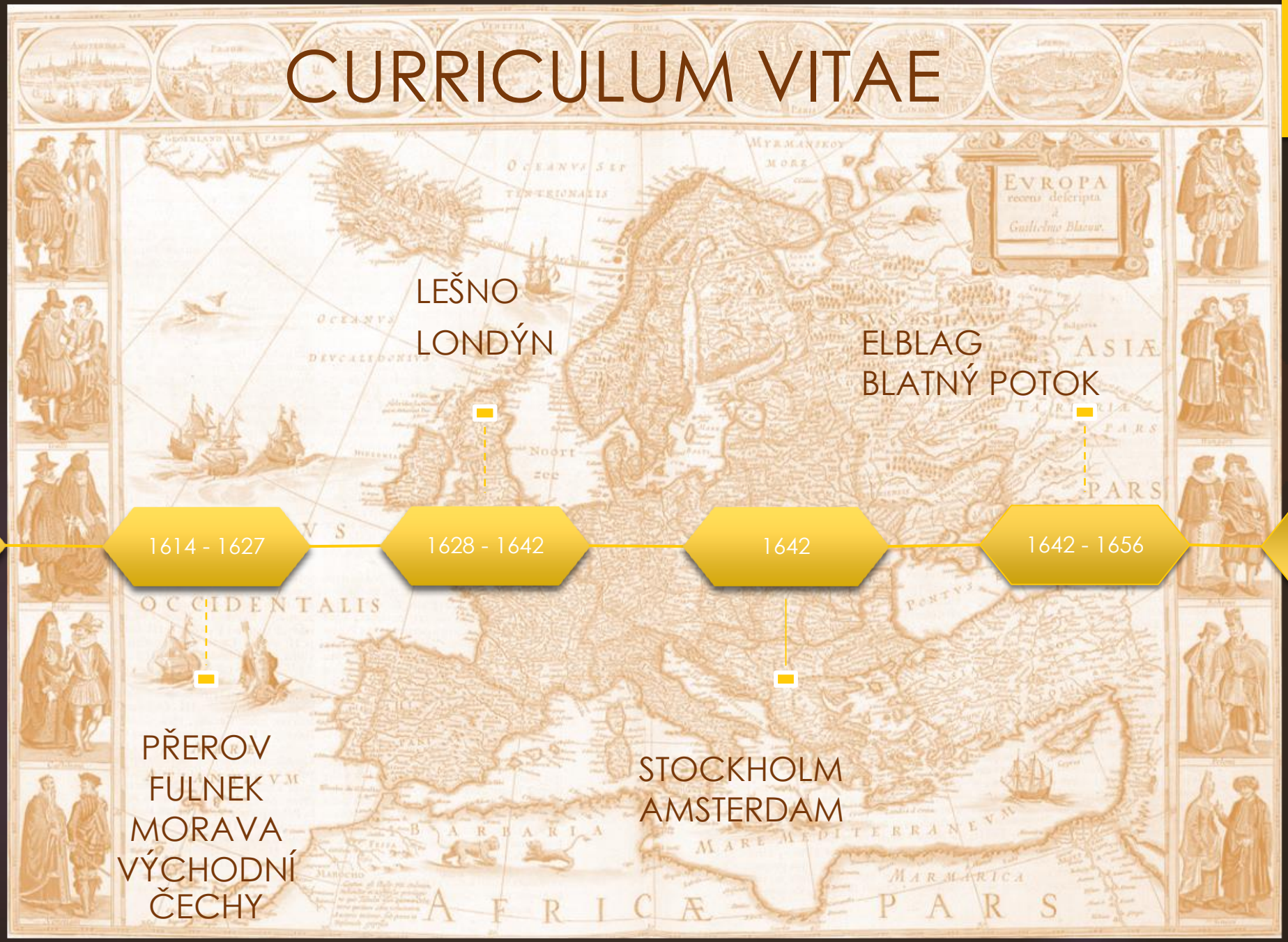

1592 - 1614

NIVNICE
STRÁŽNICE
HERBORN
PŘEROV

1614 - 1627

PŘEROV
FULNEK
MORAVA
VÝCHODNÍ
ČECHY

1628 - 1642

LEŠNO
LONDÝN

1642

STOCKHOLM
AMSTERDAM

1642 - 1656

ELBLAG
BLATNÝ POTOK

1656 - 1670

LEŠNO
AMSTERDAM
NAARDEN

1592 - 1614

1592 - Nivnice
jedno z možných míst narození
(další Komňa a Uherský Brod)
1604 – 1605 Strážnice
navštěvuje zde školu Jednoty bratrské
1608 Přerov
studium na škole Jednoty bratrské
1611 – 1613
Herborn – Nasavská akademie ,
poté Heidelberg – zde ukončuje
univerzitní vzdělání
1614 – 1617
Přerov – začátek učitelské dráhy,
rektor místní latinské školy

1614 - 1627

1618 – 1621 Fulnek – správce sboru Jednoty bratrské a rektor její školy

1621 – 1623 skrývání se na různých místech Moravy před pronásledováním katolické církve a Habsburků

1623 – 1627 nové úkryty ve východních Čechách – Bílá Třemešná, Brandýs nad Orlicí, Horní Branná

Nucený odchod z vlasti – důsledek prohry českých stavů v bitvě na Bílé hoře 1620

1628 - 1642

1628 – spolu s českými exulanty odchází Komenský do Lešna, které se stává jejich

novým útočištěm , Komenský se stává rektorem zdejšího gymnázia a pro českou komunitu je Lešno domovem až do tragického vypálení polskými vojsky 1656

1641 – 1642 – Komenský je pozván svými příznivci a obdivovateli do Londýna, aby zde započal reformy anglického školství – nebyly realizovány pro vypuknutí občanské války

1642 - 1654

1642 – díky jednání se švédskou královnou a jejím kancléřem odchází do Elblagu (dnešní Polsko), kde pracuje na učebnicích a knihách pro švédské školy
1651 – 1654 - Další významnou zastávkou při jeho putování,
je pobyt v Blatném Potoku (Sarospatak, Maďarsko), v kterém na přání knížete Zikmunda Rákócziho, aby přispěl ke zlepšení uherského školství
Během čtyř let zorganizuje Komenský tři třídy akademie,
vypracuje návrh organizace a cílů školy a sepíše učebnice.

1654 - 1670

1654 – návrat z Sarospataku do Lešna, nejen mezi přátele, ale i k podpoře možné, rodicí se protihabsburské koalice, jejíž vznik se nakonec neuskutečnil.

1656 – vypálení Lešna za švédsko-polských válek přineslo Komenskému dvě ztráty – domova a velké části díla, proto přijímá pozvání Vavřince de Geera k odchodu do Amsterdamu

1662 - Za pravdu jeho myšlenkám z Via lucis dala informace, že v Anglii vznikla Královská učená společnost.

1662 – 1670 Ačkoli se musel až do konce života vyrovnávat s řadou osobních proher, přesto se snažil svá díla dokončit. Místem jeho posledního odpočinku se stal Naarden.

DÍLO

OBECNÁ PORADA O NÁPRAVĚ VĚCÍ LIDSKÝCH

SVĚT VNÍMATELNÝCH VĚCÍ V OBRAZECH

NEJNOVĚJŠÍ METODA JAZYKŮ

VELKÁ DIDAKTIKA

CESTA SVĚTLA

ŠKOLA HROU

PRVNÍ FILOZOFIE

LABYRINT SVĚTA A RÁJ SRDCE

INFORMATORIUM ŠKOLY MATEŘSKÉ

KŠAFT UMÍRAJÍCÍ MATKY JEDNOTY BRATRSKÉ

OBECNÁ PORADA O NÁPRAVĚ VĚCÍ LIDSKÝCH

Místo vzniku díla:
Elblag (Polsko), Amsterdam
1645 - 1670
Původní jazyk díla:
latina
Originální název díla:
De rerum humanarum emendatione consultatio catholica
První vydání:
Výbor z Obecné porady o nápravě věcí lidských a z Věcného pansofického slovníku, 1966

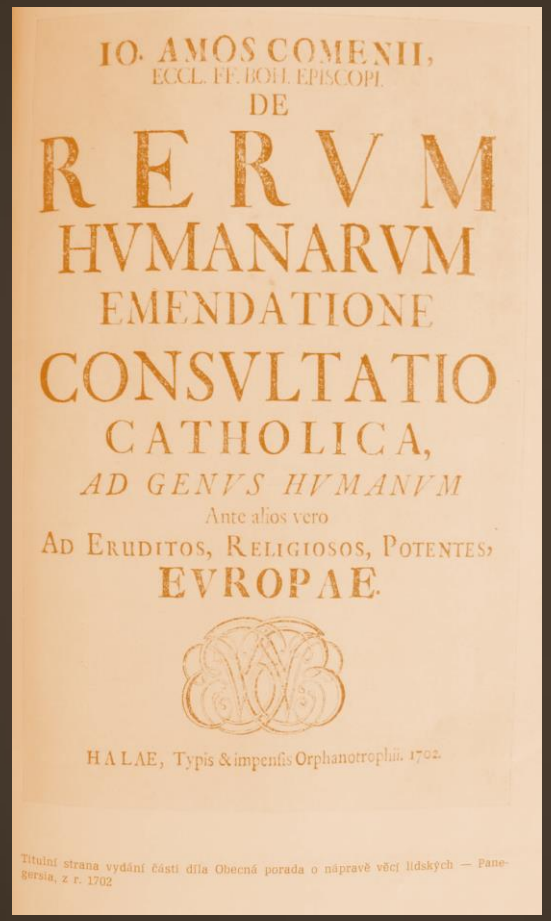
IO. AMOS COMENII,
ECCL. FF. BOH. EPISCOPI
DE
RERVM
HVMANARVM
EMENDATIONE
CONSVLTATIO
CATHOLICA,
AD GENVS HVMANVM
Ante alios vero
AD ERUDITOS, RELIGIOSOS, POTENTES,
EVROPAE.
HALAE, Typis & impensis Orphanotrophii. 1702.

Titulní strana vydání části díla Obecná porada o nápravě věcí lidských — Panegersia, z r. 1702

Rukopis rozsáhlého latinského spisu vznikal kolem poloviny 17. století. Za Komenského života však vyšly jen dva svazky, přestože celé dílo tvoří sedm částí. Jestliže si vyjmenujeme jejich názvy Všebuditelství, Všeosvícení, Vševěda, Vševýchova, Všemluva, Všenáprava, Všenapomínání máme pře sebou množství témat, jejichž úspěšné naplnění by znamenalo změnu světového společenského řádu ve prospěch většiny. Změnu ovšem nechce prosadit revolucí, ale pokorou a hledáním pravdy, pochopením i pro nepřátele novot a všeobecným smířením.
Spis, o kterém diskutovala celá vzdělaná Evropa, Komenský pokládal za převratný a zásadní pro celý svět.

SVĚT VNÍMATELNÝCH VĚCÍ V OBRAZECH

Místo vzniku díla:
Sarospatak (Blatný Potok)
Původní jazyk díla:
latina
Originální název díla:
Orbis sensualium pictus
První vydání:
Nürnberg (Norimberk) 1658, německo-latinsky

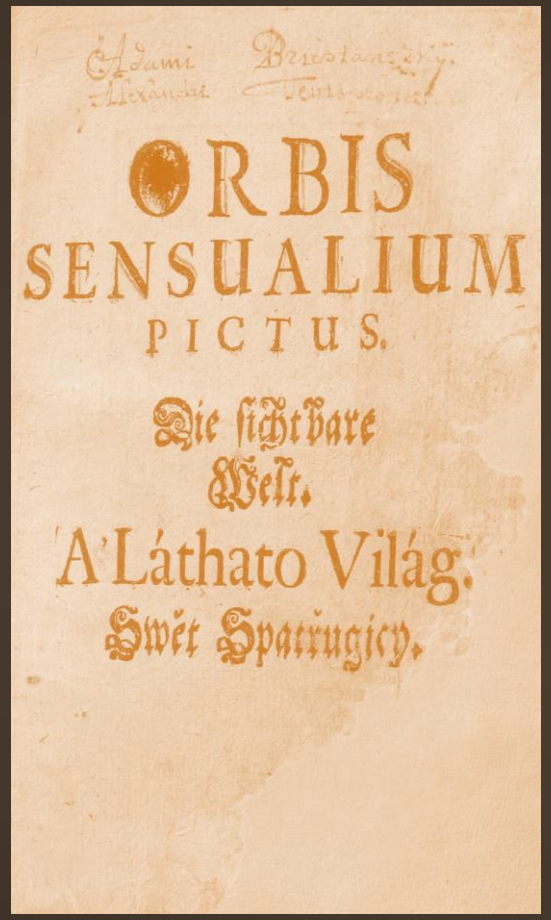

Název Orbis sensualium pictus není příliš častý. Spíše se užívá zkrácený název Orbis pictus, ovšem ten nevystihuje autorův záměr, že jde o svět v obrazech, ale zároveň o svět, který lze vnímat smysly.

Komenský v úvodu naznačuje záměr, proč psal své dílo„*Hlavní při tom je předkládat věci smysly vnímatelné nejdříve smyslům, aby mohly být pochopeny. Pravým a důrazně opakuji, že to poslední je základem všeho. Neboť nemůžeme ani jednat , ani mluvit moudře, jestliže dříve neporozumíme správně všemu, co máme činit nebo o čem máme mluvit.*

NEJNOVĚJŠÍ METODA JAZYKŮ

Místo vzniku díla:
Elblag. 1644 - 48
Původní jazyk díla:
latina
Originální název díla:
Methodus linguarum novissima
První vydání:
Lešno, 1649

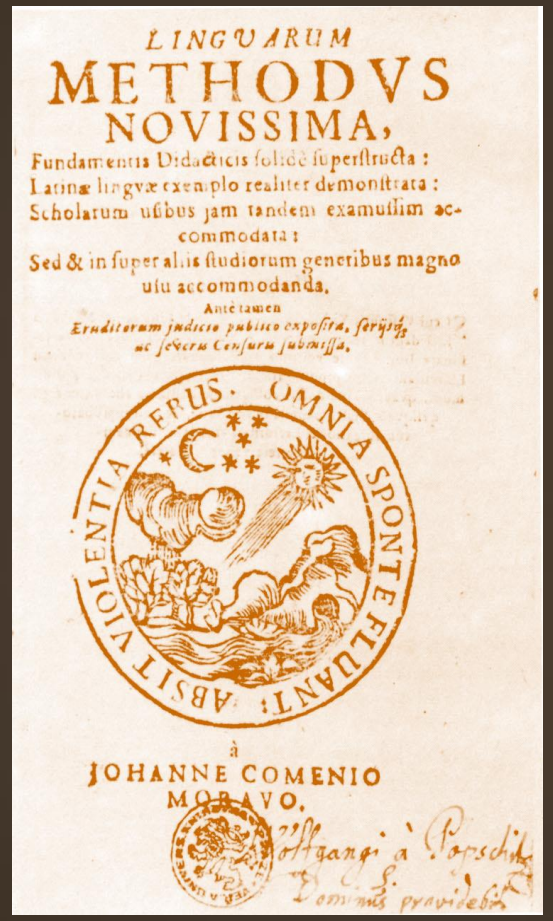
LINGVARVM
METHODVS
NOVISSIMA,
Fundamentis Didacticis solidè superstructa:
Latinæ linguæ exemplo realiter demonstrata:
Scholarum usibus jam tandem examussim accommodata:
Sed & in super aliis studiorum generibus magno usu accommodanda.
Antè tamen
Eruditorum judicio publicè exposita, serijsq; ac sevcra Censura submissa.
OMNIA SPONTE FLUANT: ABSIT VIOLENTIA RERUS.
à
JOHANNE COMENIO
MORAVO.

Spis o vyučování jazykům, v kterém srovnávací metodou dává do souvislosti latinu a národní jazyky, jazyk a národní vědomí, jazyk a společnost.
Pojednává i o původu, povaze a zušlechťování jazyků. Dále obsahuje metodické úvahy o vyučování latině, praktické návody, jak si přitom počínat a důležité postřehy týkající se vyučování cizím jazykům vůbec. Nechybí ani výklad o podstatě vyučování, o vyučovacích metodách a zásadách, kdy analyticky postupuje od pojmu vyučování až k jednotlivým otázkám vyučování.

VELKÁ DIDAKTIKA

Místo vzniku díla:
Lešno, 1633 – 1638
Původní jazyk díla:
latina
Originální název díla:
Didactica Magna
První vydání:
1657 Amsterdam,
Opera didactica omnia -
Veškeré spisy didaktické

DIDACTICA MAGNA
UNIVERSALE OMNES OMNIA
docendi artificium exhibens:
SIVE
Certus & exquisitus modus, per omnes alicujus Christiani Regni communitates, Oppida & Vicos, tales erigendi Scholas, ut Omnis utriusque sexûs Juventus, nemine usquam neglectô, Literis informari, Moribus expoliri, Pietate imbui, eâque ratione intra pubertatis annos ad omnia quæ præsentis & futuræ Vitæ sunt, instrui possit,
Compendiosè, Jucundè, Solidè.
Ubi omnium quæ svadentur,
FUNDAMENTA, ex ipsissima Rerum natura eruuntur;
VERITAS, artium Mechanicarum parallelis exemplis demonstratur:
SERIES, per Annos, Menses, Dies, Horas, disponitur:
VIA denique in effectum hæc feliciter deducendi, facilis & certa ostenditur.
A 3

Vypracoval v ní ucelený systém školské soustavy a zásady moderního vyučování. Byly to právě učebnice a didaktické spisy, které zajistily Komenskému mezinárodní proslulost. Jeho monumentální pedagogické dílo Opera didactica omnia (Veškeré spisy didaktické) bylo vydáno v roce 1657 v Amsterodamu. Obsahuje 43 prací, které Komenský uspořádal do 4 částí a každou opatřil úvodem. V doslovu objasnil své celoživotní úsilí o nápravu školského systému. Opera didactica omnia je prvním uceleným souborem pedagogických spisů v Evropě a současně i prvními sebranými spisy v české literatuře.

CESTA SVĚTLA

Vznik díla:
1641 – 1642 Anglie
Původní název díla:
Via lucis
Originální jazyk:
latina
Vydání:
1668 Amsterdam

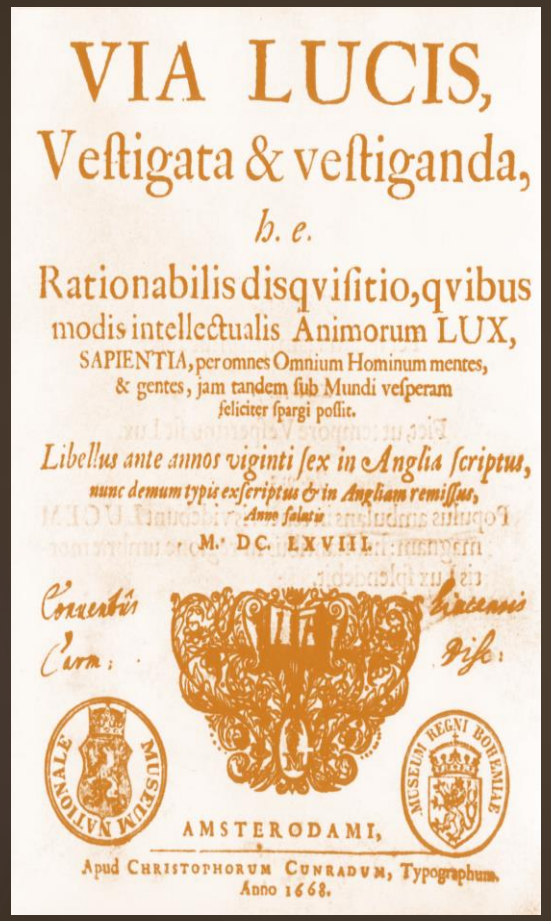
VIA LUCIS,
Vestigata & vestiganda,
h. e.
Rationabilis disqvisitio, qvibus modis intellectualis Animorum LUX, SAPIENTIA, per omnes Omnium Hominum mentes, & gentes, jam tandem sub Mundi vesperam feliciter spargi possit.
Libellus ante annos viginti sex in Anglia scriptus, nunc demum typis exscriptus & in Angliam remissus, Anno salutis
M. DC. LXVIII.
AMSTERODAMI,
Apud CHRISTOPHORUM CUNRADUM, Typographum.
Anno 1668.

Na nápravu světa existuje jediný lék, škola všeobecné moudrosti pocházející od Boha. Svět je místo, kde světlo (dobro) zápasí s tmou (zlem) a v tomto zápase jde navždy o to, aby světlo bylo dominantní. K zachování této, pro lidstvo jediné možné alternativy, slouží moudrost a vzdělání, opírající se v základu o čtyři potřeby cesty universálního světla:
1. universální knihy, 2.universální školy,
3. universální sbor, 4. universální jazyk.
Univerzální sbor by reprezentoval organizaci vědecké práce na celém světě. V podstatě jakýsi „Ústřední mozek lidstva“, který by se staral o reformu vzdělání i o nápravu lidské společnosti. Cílem je pak nové zlatý věk na zemi, sbratření všech národů a věčný mír.

ŠKOLA HROU

Místo vzniku díla:
Blatný Potok, 1654
Původní jazyk díla:
Latina
Originální název díla:
Schola ludus
Vydání:
Blatný Potok, 1656

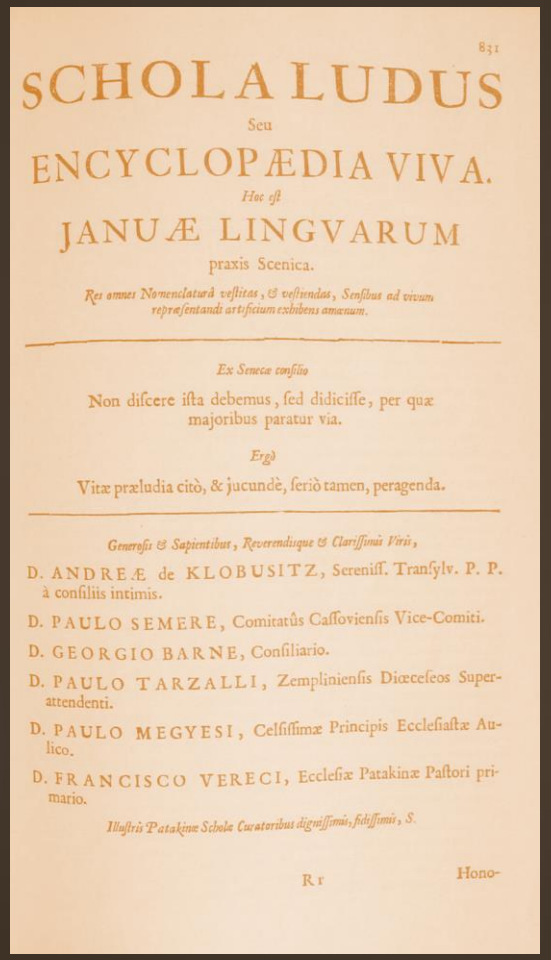

831

SCHOLA LUDUS
Seu
ENCYCLOPÆDIA VIVA.
Hoc est
JANUÆ LINGVARUM
praxis Scenica.

Res omnes Nomenclaturâ vestitas, & vestendas, Sensibus ad vivum repræsentandi artificium exhibens amœnum.

Ex Senecæ consilio

Non discere ista debemus, sed didicisse, per quæ majoribus paratur via.

Ergò

Vitæ præludia citò, & jucundè, seriò tamen, peragenda.

Generosis & Sapientibus, Reverendisque & Clarissimis Viris,

D. ANDREÆ de KLOBUSITZ, Serenissi. Transylv. P. P. à consiliis intimis.

D. PAULO SEMERE, Comitatûs Cassoviensis Vice-Comiti.

D. GEORGIO BARNE, Consiliario.

D. PAULO TARZALLI, Zemplinienſis Diœceſeos Superattendenti.

D. PAULO MEGYESI, Celsissimæ Principis Ecclesiastæ Aulico.

D. FRANCISCO VERECI, Ecclesiæ Patakinæ Pastori primario.

Illustris Patakinæ Scholæ Curatoribus dignissimis, fidissimis, S.

Rr Hono-

Velmi zajímavý pokus přiblížit studentům výuku zábavnou, hravou formou pomocí divadelního představení, jehož budou hlavními aktéry. Komenský měl s touto formou výuky zkušenosti, neboť již v Lešně napsal a zinscenoval dvě hry, o řeckém filozofu Diogenovi a praotci Abrahámovi, ale v Sarospataku jeho kolegové tyto náměty z náboženského přesvědčení odmítali. Zdramatizoval tedy látku Dveře jazyků otevřené a nazval je Škola hrou. Žáci tento nápad přijali pozitivně. Výsledek jim přinesl nejen zlepšení v latině ale i ve společenském vystupování. Hry měly sice ráz školsky didaktický, ale vyznačovaly se i dramatickou stavbou, s prvky komiky, živelnosti a pestrosti.

PRVNÍ FILOSOFIE

Místo vzniku díla:
1630 Lešno (Polsko)
Původní jazyk díla:
latina
Originální název díla:
Prima philosophia
První vydání:
1942 Praha, J. Hendrich,
První metafysika J. A. Komenského?

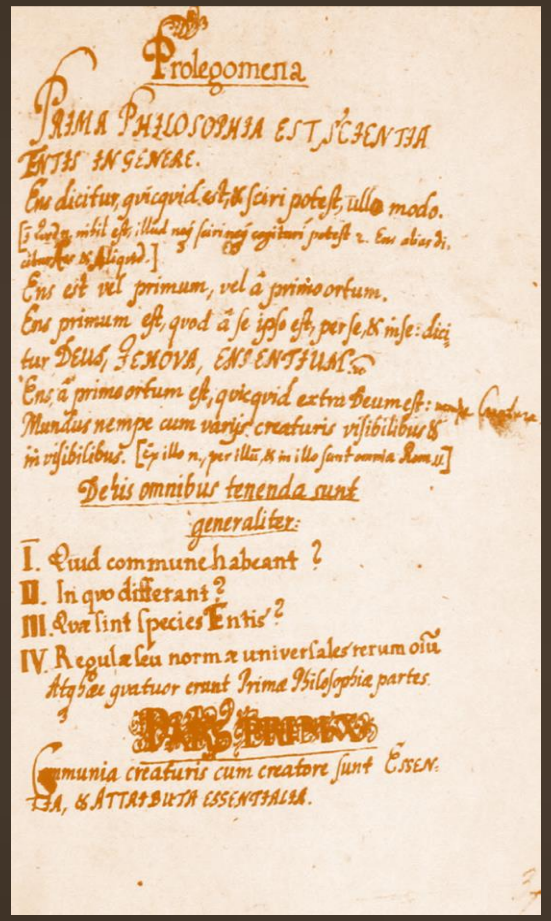

Prolegomena

PRIMA PHILOSOPHIA EST SCIENTIA ENTIS IN GENERE.

Ens dicitur, quicquid est, & sciri potest, ullo modo.

[Ex Deo n. nihil est, illud nec sciri nec cogitari potest 2. Ens alias dicitur res & aliquid.]

Ens est vel primum, vel à primo ortum.

Ens primum est, quod à se ipso est, per se, & in se: dicitur DEUS, JEHOVA, ENS ENTIUM.

Ens à primo ortum est, quicquid extra Deum est: nempe Creatura Mundus nempe cum variis creaturis visibilibus & in visibilibus. [Ex illo n., per illum, & in illo sunt omnia Rom. 11.]

De his omnibus tenenda sunt generaliter:

I. Quid commune habeant?
II. In quo differant?
III. Quæ sint species Entis?
IV. Regulæ seu normæ universales rerum omnium

Atque quatuor erunt Primæ Philosophiæ partes.

PARS PRIMA

Communia creaturis cum creatore sunt ESSENTIA, & ATTRIBUTA ESSENTIALIA.

Školní učebnice, jejíž název pochází již od Aristotela, pojednává o jsoucnu, o jeho původu, podstatě, příčinách a účelu. Pod slovem jsoucno si můžeme představit všechno, co je. Tedy všechno, co je reálně kolem nás. Kniha se skládá ze čtyř částí, v kterých autor velmi pečlivě rozebírá jsoucno jako filosofický pojem spojený s dalšími možnostmi jeho dělení, zabývá se, samozřejmě, tím, co je společné Stvořiteli (Bohu) a stvořenému, aby pak po vyčerpání všech možností porovnání, na konci shrnul jaký je naopak rozdíl mezi Stvořitelem a stvořeným.

LABYRINT SVĚTA A RÁJ SRDCE

Místo vzniku díla:
Brandýs nad Orlicí, 1623
Původní jazyk díla:
čeština
První vydání:
Perno (Pirna), Německo, 1628, pod titulem Labyrint světa a Lusthaus srdce

Labýrynt Swěta
a Ráj Srdce.
to gest /
Swětlé Wymalowánj /
kterak w tom Swěté / a wěcech ge=
ho wssechyněch / nic neuj než Ma=
tenj a Motánj / Kolotánj a Lopotowánj /
Mámenj a Ssalba / Bjda a Teſknoſt / a
naposledy Omrzenj wſſeho a Zaufánj:
Ale kdož doma w Srdcy ſwém ſeče / s ge=
dinym Pánem Bohem ſe vzawjcá / ten
ſám k prawému a plnému myſli
vpokogenj a radoſti ſe
přichází.
Po druhé tlačen
W AMSTERODAMĚ.
M. DC. LXIII.

Jde o alegorický příběh poutníka, který se svými průvodci Všezvědem Všudybudem a Mámením prochází světem – Labyrintem a nahlíží do všech hlavních oborů lidské činnosti a povolání. Celým světem je zklamán, v zoufalství se obrací do svého srdce, ve kterém se setkává s Bohem, a nalézá ráj ve svém nitru. Poté se vrací do světa, aby v něm usiloval o nápravu věcí lidských, na základě křesťanství jako modelu morálky, aby se pokusil napravit, na základě i vlastního pozorování, všechny lidské nepravosti a chyby. Kniha zůstává i po tře stech letech velmi aktuálním textem.

INFORMATORIUM ŠKOLY MATEŘSKÉ

Místo vzniku díla:
Lešno, 1629 -1632
Původní jazyk díla:
čeština
První vydání:
Lešno, 1633, německy

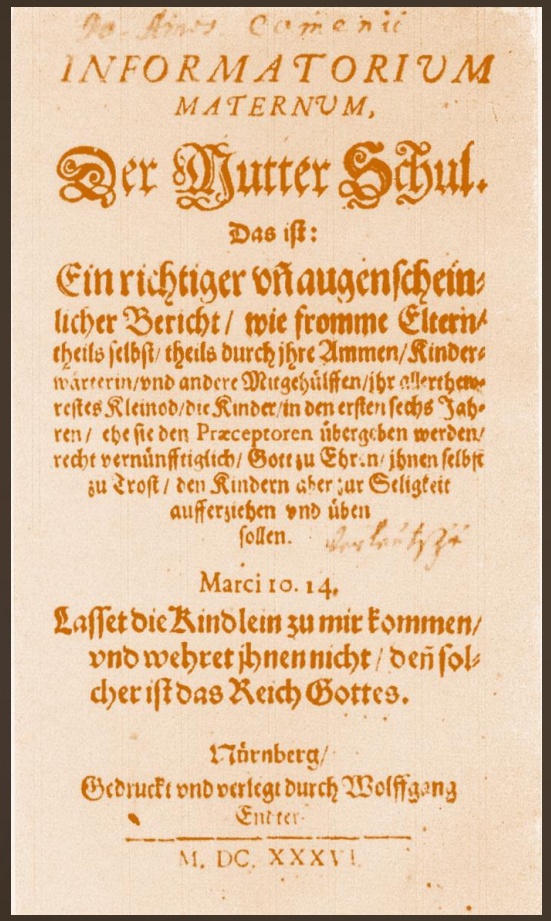

INFORMATORIUM
MATERNUM,

Der Mutter Schul.

Das ist:

Ein richtiger vñ augenschein-
licher Bericht / wie fromme Eltern/
theils selbst/ theils durch jhre Ammen/Kinder-
wärterin/vnd andere Mitgehülffen/jhr allerthew-
restes Kleinod/die Kinder/in den ersten sechs Jah-
ren/ ehe sie den Præceptoren übergeben werden/
recht vernünfftiglich/ Gott zu Ehren/ jhnen selbst
zu Trost / den Kindern aber zur Seligkeit
aufferziehen vnd üben
sollen.

Marci 10. 14.

Lasset die Kindlein zu mir kommen/
vnd wehret jhnen nicht / deñ sol-
cher ist das Reich Gottes.

Nürnberg/
Gedruckt vnd verlegt durch Wolffgang
Endter.

M. DC. XXXVI.

Optimální věk nástupu do školy je pro dítě šestý rok, kdy by mělo být již mentálně připraveno. V případě, že tomu tak není, je možno posunout začátek výuky o půl roku dopředu či dozadu, podle toho, jak je dítě vyspělé. Svou teorii způsobilosti ke školnímu vyučování staví na osobnosti dítěte, neboť každé dítě potřebuje v předškolním věku zvýšenou individuální pozornost a péči. Dalším důvodem pro nevhodnost institucionálního vyučování před šestým rokem věku dítěte je podle Komenského neúplná zralost nervové soustavy, to znamená, že dítě není zralé, aby ve škole udrželo pozornost potřebnou k výuce.

KŠAFT UMÍRAJÍCÍ MATKY, JEDNOTY BRATRSKÉ

Místo vzniku díla:
Lešno, 1650
Původní jazyk díla:
čeština
První vydání:
Lešno, 1650

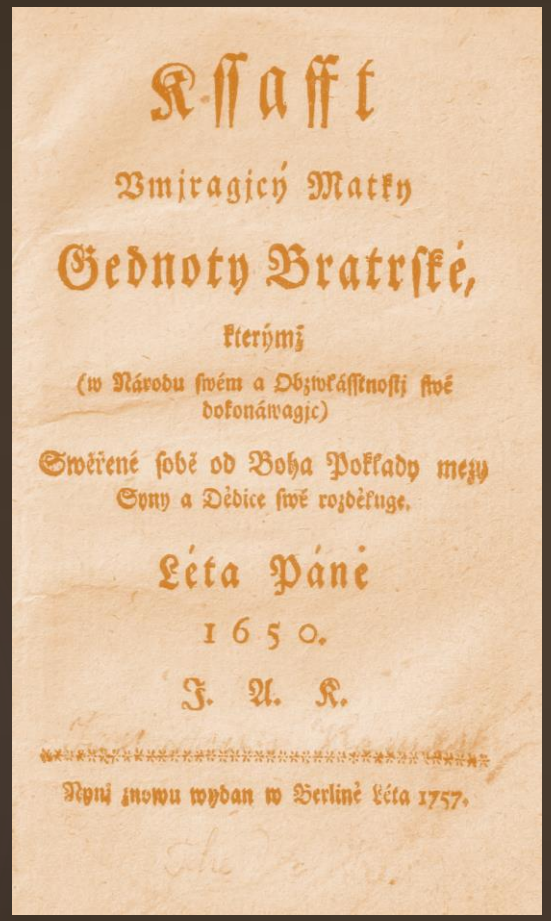
Kſſafft
Vmjragjcý Matky
Gednoty Bratrſké,
kterýmž
(w Národu ſwém a Obzwkáſſtnoſti ſwé dokonáwagjc)
Swěřené ſobě od Boha Pokłady mezy Syny a Dědice ſwé rozděługe.
Léta Páně
1650.
J. A. K.
Nynj znowu wydan w Berlině Léta 1757.

Kšaft (Závěť) byl napsán ve velmi vypjaté době jako literární reakce na uzavření vestfálského míru, který se stal koncem nadějí českých a moravských exulantů. Po bitvě na Bílé hoře (1620) byly české země vystaveny tvrdé rekatolizaci. Nevinní lidé byli pronásledováni i vražděni pro své náboženské vyznání a někteří hledali životní jistoty odchodem do ciziny. Komenský jako biskup Jednoty bratrské si uvědomoval zodpovědnost za církev, hledal pomoc u protestantských mocností, ale vyslyšení se nedočkal. Proto zde spojuje obraz církve jako matky s bolestí části národa, který ztratil naději na návrat do vlasti, ale přesto musí existovat.

VÝZNAM

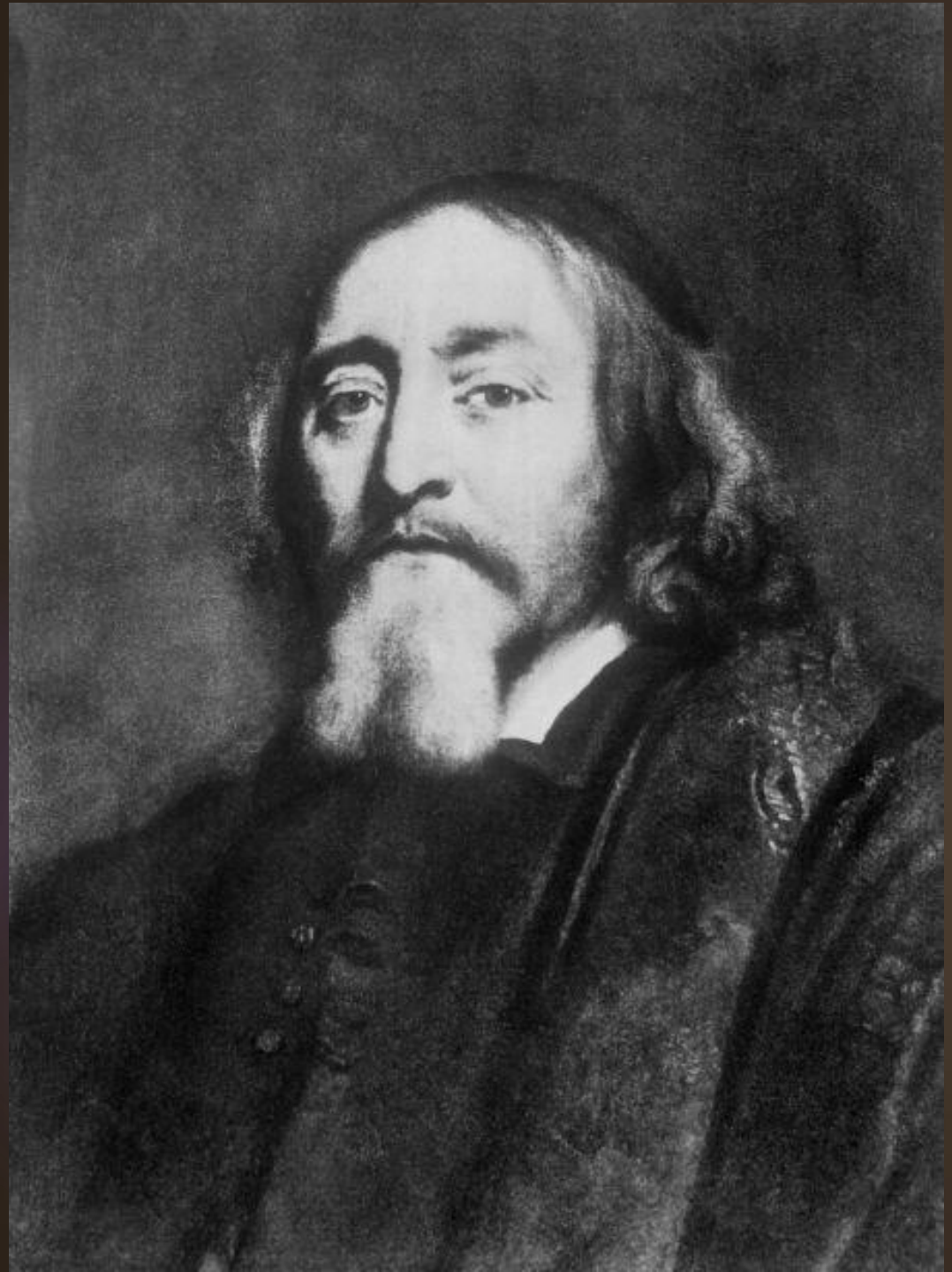

Jan Amos Komenský, světově uznávaná osobnost, filozof, pedagog, teolog, patří právem k největším myslitelům 17. století. Ve svém rozsáhlém díle vytvořil systém vzdělávání, poznávání a cesty k moudrosti. Ačkoli zůstal ve své době nepochopen, pro budoucí generace se jeho dílo stalo inspirujícím a dodnes na ně navazují. Ve svých knihách a spisech vždy usiloval o prosazování lidskosti, pochopení pro druhé, čestnosti, vzájemného porozumění, protože věřil, že člověk je vrcholem tvůrčího úsilí Boha. Vždy dával přednost aktivitě a praxi nad teorií ve všech oblastech života a byl přesvědčen o tom, že pouze činorodý člověk, nebojící se překážek, je schopen dojít k svému cíli za pomoci vzdělání, které mu umožní prožít kvalitnější život. Mnohými svými myšlenkami dosáhl nadčasovosti a svou obdivuhodnou univerzalitou a humanitou se stal vzorem moderního intelektuála snažícího se pozitivně změnit svět.

Zdroje:
http://komensky.trenck.cz/
http://comenius-bibl.wz.cz/
http://www.comeniuslive.eu/
Kopecký J., Kyrášek J., Singule F., Spěváček V. Kapitoly z dějin pedagogiky. Praha: SPN, 1969, s. 56-68)